

Uitgave april 2006

Pupke....

'n sjoëen pupke
mit 'n knap köpke
dat woeënde op de Egge
en ich wool 'm geer get zegke

mer dat sjoëen pupke
mit zieng knappe köpke
wool van mich neet huëre
wat d'r kós gebure

ich bin dus blieve sjwiege
en höb óch neet gekrieëge
wat ich geer hóbbe wool
en wat mich waal bevool

't wool alling mer inne rieke,
gewuëne manne neet bekieke
want dat sjoëene pupke
houw 't get hoeëg in 't köpke

noe lupt dat sjoëene pupke
mit zien knappe köpke
alling rónk op de welt
umdat ginge van 'm helt

want óch die sjoëene pupkes
mit hun knappe köpkes
lope hun geluk döks mis
umdat d'r ginge rieke is

ze blieve zoeëlang wachte
umdat ze in gedachte
nog ummer zunt bei al die rieke
die dat soat pupkes neet bekieke

Thei Janssen

Allerhandj

De zurg van 'n moeëder
de pap mit zien sjtille verdreet
alle sjtols van de welt
rechtveërdigt dit toch neet

Misbroek en misleije van luuj
Omdat 't alleen om winste geet
Alle geld van de welt
Rechtveërdigd dit toch neet

Kapotte hoezer en brennende sjteë
Hartversjurend miensjelijk leed
Alle oalie van de welt

Rechtveërdigt dit toch neet

Zowie in 't kleen ooch 't groeët
Luuj mit opleiding en versjtandj!
Hoeëgtie viert de sjtommigheed
't is toch allerhandj!
Wiel Roeselers

Sjoeën

't Sjunste va dizze welt,
is neet 't good of 't geld.
't Is went vruid mit leed,
i leefde weëd gedild.

't Sjunste va dizze welt,
is wat ummer deet mittelle.
De leefde gans gewis,
die nog ummer 't sjunste is
Jan Halmans

't Vuurjoar

Es de lange en donkere daag tot het verlede behuëre,
En de natuur kriet weer langzaam zien vertroewde kluëre.
Es dan ooch 't zonneke weer begint te sjiene,
En de natuur gans ophuërt mit griene.
Es dan ooch de blumkes weer beginne te bluije,
Dan dont vier os weer vruije!
Dan heët 't vuurjoar 't van d'r wintjer gewonne,
Dan is 't vuurjoar gelukkig weer begonne!
Dat gieëf de luuj toch weer extra mood,
Jao dat kin-ste merke aan dien blood!
En doeër dat 't dich dan beëter geet,
Kin-ste ooch ins afsjakele van dien ege leed!
Ron Logjster

BESCHRIJVING BEROEPEN

Het groen

Werken in het groen is een bedijfstak die al zo oud is als de eerste semi-permanente nederzettingen van de mensheid; de jager wordt ook tuinman/boer. Immers vanaf dat moment is men gestart met het op enige wijze exploiteren van flora, hetgeen gepaard gaat met planten, verplanten, onderhoud en oogsten.

De vakman

De tuinman of hovenier is de specialist op dit vakgebied. De limburgse benamingen zijn "**gardeneer**" (noord limburg) "**hoveneer**" (m.i. weinig gebruikt) en tuinman.

De tuin

De benaming voor de tuin is velerlei. **Koeëlhof**, **mosem of gaard** worden door elkaar gebruikt voor de moestuin. De moestuin is een afgeschermd perceel, door middel van een haag (**de higk**) of hekwerk met draad (ruitendraad = **masjedraad of monikadraad**, dubbeltjesgaas=**kukedraad**, prikkeldraad=**tankeldraad**). De toegang wordt verschaft door een looppootje (**'t peuërtje**, **veëke of breër**). Het tuinafval wordt op de composthoop (**de mis**) gegooid.

De materialen worden opgeborgen onder een open schuur/afdak (**'t sjop**). Liggen er ook nog dakpannen op dat afdak dan is er sprake van "**'t pannesjop**".

materialen

spade	=	sjteëksjup	bats	=	platsjup
riek	=	gaffel	gebogen riek	=	mishoak
hark	=	reëk	schoffel	=	sjoefel
hak	=	hak	cultivator	=	driej-tandj
snoeischaar	=	snoeijsjieër	takkenschaar	=	ulebek
snoeimes	=	kniep	snoeizaag	=	sjnoeijzeëg
beugelzaag	=	boomzeëg	hiep	=	hieëp
aks	=	biel	houweel	=	kruutshak
moker met korte steel	=	voeshamer	moker met lange steel	=	riethamer
bonestaak	=	(boeëne)geeër	ladder	=	ludder
zeis	=	mieëzeëgsel	sikkel	=	zich
slijpsteen	=	haarsjtee	apparaat om aan te aarden	=	eërpelshuëger
trekzaag	=	trikzeëg			

Het werk

In het voorjaar (**vreugjoar**) werd de tuin omgespit (**omgedoaë**). Afhankelijk van het onkruid (**kroed**) wat er op stond werd 1 (**vuur de voots**) of 2 steek diep (**twieë sjtieëk deep**) gespit. Hiermee werd tevens de stalmest (**mis**) die op het najaar over de tuin was gestrooid ondergewerkt.

Wortelen (**moeëre**) werden gezaaid (**gezieëd**), bonen geplant (**boeëne gelag**), uien geplant (**unne zitte**) en aardappelen gepoot (**eërpel poate**). De aardappelen worden gepoot, waarna ze worden aangeaard waardoor er heuveltjes ontstaan. Hierdoor wordt de zonnwarmte optimaal benut waardoor de aardappelen eerder kiemen. Naderhand wordt nog twee keer aangeaard waarbij tevens het jonge onkruid bloot gelegd wordt. Het aanaarden gebeurt met de "**eërpelshuëger**".

Door het jaar heen werd onkruid gewied (**gesjoefeld**), en tussen de lage dichte beplanting geplukt (**gekroed**). Bonen werden geplukt (**geplokke**), aardappellen geroid (**oetgedoa**) en perselie afgesneden (**gesjneije**). De haag moest worden geknipt (**gesjoare**).

Het sortiment

De diverse kruiderijen en groentes waren: sperciebonen (**breëkboeëne**), tuinbonen (**wulle boeëne**), snijbonen (**sjtekkeboeëne**), peulen en tomaten. Verder nog diverse soorten kool (**kappes**). Witte en rode kool (**Wit en roeëd kappes**), boerenkool (**boeërekuël**), bloemkool (**bloomkoeël**), spruiten (**sjproete**), raapstelen (**sjtieëlmoos**). Witte kool werd in een stenen kruik (**de baar**) gedaan en er werd rijkelijk zout aan toegevoegd. Laag voor laag werd de "**baar**" gevuld en steeds aangestampt. Als de "**baar**" vol was werd er een zwaar gewicht op gelegd. Het resultaat was de overbekende zuurkool (**zoëërmoos**).

Natuurlijk waren er ook sla, spinazie, andijvie en uien (**sjlaat, sjpinaat, andief, look en unne**) te vinden en voor in de soep (**soppegreun** = soepgroente) werd kervel, peterselie, bieslook, maggie en selderie gezaaid. Van de overvloed aan groenten werd zoveel mogelijk geconserveerd voor consumptie in de winter. De methodes hiervoor waren inkuielen tussen stro of bladeren in een kuil in de grond (**inkoele**), bewaren in stenen kruiken (**insjteëke**) of in glazen potten inkoken (**i-make**). Een goed gevulde provisiekelder (**i-makskelder**) was de trots van iedere huisvrouw.

Men probeerde zich zoveel mogelijk zelf te verzorgen. Daarom had iedereen wel wat kippen (**hoonder**), konijnen (**knien**) en een varken (**verke of kuusj**). De overdaad aan eieren werden voor de winter in een stenen kruik met kalk gelegd en vlees werd gedroogd of in zout gelegd in een stenen bak (**pieëkelbak**). Grote hammen (**sjink**) werden aan de zoldering in een jute zak (als bescherming tegen de vliegen) te drogen gehangen.

In de grotere tuinen was er dan ook nog plek voor wat kleinfruit zoals aardbeien (**aardbeije**), kruisbessen (**kroeësjele**), aalbessen (**miemelen of wiemmere**), bosbessen (**arbele**) en rabarber (**rabarber**).

Voor de tuin in de inrit (**opvaart**) werd indien mogelijk een walnoten boom geplant (**boomnuët**).

Vaak stonden ergens in een hoekje nog wat herfstasters en chrysanthen voor met allerheiligen op het graf te zetten. Andere bloemen waren goudsbloemen (**goodsblome**) viooltjes (**vieuëlkes**). Zonnenbloemen (**zonneblome**) werden in de kippenren gehangen als voer en ons-lieve-vrouwe-bedstro (**bidsjtruë**) verdreef het ongedierte in de strozak die als matras werd gebruikt.

In iedere tuin kwamen ook wel enkel buxussen (**paumebeumkes**) voor. De reden hiervoor was dat op palmzondag, als er gezegende palmtakjes werden meegenomen van de kerk, er steevast ook een takje bestemd was voor de tuin. Vaak schoten deze takjes wortel en groeide uit tot volwaardige planten.

Gebuuksgroen

Naast de moestuin was er uiteraard ook nog ander "gebruuksgroen". Houtwallen met essen (**esje**) voor stelen en snellere groeiers werden gebruikt voor de **boeënegere** (bonestaken). Wilgen (**wietjes**) werden geknot als leverancier voor geriefhout. Van de wilgetenen werden matten gevlochten die in de lemen bouwsels werden verwerkt, als beschoeiing van een vijverrand dienden of om manden (**mangele**) te vlechten. Daarnaast werden de houtwallen gebruikt om in de winter de koude wind van het huis af te houden. Hagen (**higke**) diende als afscherming van tuin en weide. De ligusterhaag (**luusterhigk**) rond de tuin en de stevig gedoornde meidorehaag (**deuërehigk**) om het vee binnen te houden. Het voer voor de konijnen, klaver en distels (**klieë en nieëtele**) werd van braak liggende stukken of van wegbermen gehaald. Ligt zo'n wegberm onder talud dan noemde men dat "**klieëve**".

Siergroen

Siergroen was niet weggelegd voor de gewone man. Dit was alleen te vinden rond de kastelen, kerken en kloosters. Als wandelpark voor de notabelen of als plek voor bezinning voor de geestelijkheid. Gazons (**'t graas**) en rozenborders (**roeëzebiddere**) leiden langs kastanjes (**kastanjebeum**) beuken en platanen, rododendrons en seringgen naar een Lourdesgrot begroeid met hederas (**wintjergreun**).

In de vijver (**viever of pool**) met waterlelies, riet (**reet**) zwommen kikkers (**kwakkerte**). Een vijver had vaak een natuurlijk ontstaan. Deze natte moerassige stukken werden "**zomp**" genoemd.

Spreekwoorden en gezegdes

Sint Catharien wurpt enen kouwe sjtee in de Rien en Sint Gertruud hoalt 'm druut.	Sint Catharina, feestdag 25 november en Sint Getrudis, feestdag 17 maart. Dit geeft de winterperiode aan
Went 't mit Maria Ziep reëgent, reëgent 't 6 weëke	Maria Ziep is 02/07 (Maria visitatie). Regent het die dag dan komt er nog veel meer regen
De loeërdaag	27-12 t/m 06/01. Het weerbeeld van elke dag geeft het weer van een maand aan. De 1 ^e dag staat voor januari, de 2 ^e voor februari en zo verder.
In angermans geërdje sjoefele	Zich met andermans zaken bemoeien
Deë sjtikt zich nog ieëder 'n brieëm doeër 'n oog	Zijn ongelijk niet toegeven
Vingere om boeëne te poate	Dikke vingers hebben
Deë riet zich nog lieëver 'n brieëm doeër gen vot	Hij kan niets missen
Deë hat gene leem aan de veut	Die heeft geen grond in eigendom (Geen geld hebben)
Deë is neet mieë weërd wie inne sjtruëwusj	Onbemiddeld zijn
Loeës hoonder ligke ooch waal 'ns in de nieëtele	Ook slimme mensen maken wel eens domme fouten
Doeër 7 higke noa 'n flesj in sjiete	Aan de diaree zijn
Bot wie kotere	Niet scherp (van een mes, bijl of zaag). Het "kotere is het diepte-ijzer van een ploeg en is in tegenstelling tot de schaar niet scherp.
Went sjtront mis wurdt, lieët heë zich vare	Iemand die van niets iets wordt kent zijn oude vrienden niet meer
Onkroet gruijt in jieëdere gaart.	Er is overal wel iets.
Inne miensj is gene eërpel.	'n Mens kan veel verdragen, maar niet alles.
Alle higke hubbe hun musje.	Beroerde mensen komen overal voor.
Dat doeërt mer één kieësjetied	Dat duurt niet lang